

سرشناسه	: اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: مکاسب محرمه / علیرضا اعرافی؛ تقریر محمد آزادی.
مشخصات نشر	: قم: مؤسسه اشراق و عرفان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ج.
شابک	: دوره: ۸-۶-۹۵۶۹۱-۶۰۰-۹۷۸؛ ج ۷: ۱-۲۶-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ۵۵۰۰۰۰ ریال.
یادداشت	: کتابنامه؛ همچنین به صورت زیرنویس.
مندرجات	: ج ۱. اعیان نجس ۱- ج ۲. اعیان نجس ۲- ج ۳. داد و ستد با کالاهای دارای منفعت حرام- ج ۴. محرمات علوم ۱- ج ۵. محرمات علوم- ج ۶. محرمات هنر- ج ۷. محرمات هنر ۲- ج ۸. محرمات ورزش و بازی- ج ۱۲. محرمات روابط میان فردی ۴- ج ۱۳. محرمات سیاست- ج ۱۴. محرمات تجاری و اداری.
شناسه افزوده	: آزادی، محمد، ۱۳۶۷-
موضوع	: معاملات (فقه)
موضوع	: *Transactions (Islamic law)
موضوع	: کسب و کار حرام
موضوع	: *Business, Illicit
رده بندی کنگره	: ۶م الف / ۱۹۰ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷ / ۳۲۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۳۰۳۳۳۷

علیرضا عرفانی

مکاسب محرّمه ۲

محرمات هنر ۲ (غنا)

تقریر: محمد آزادی

نشر اشراق و عرفان

مکاسب محرّمه ۷ (محرّمات هنر ۲/ غنا)

علیرضا اعرافی

تقریر..... محمد آزادی
ناشر..... مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار..... احمد رمضانی
امور هنری..... حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ..... اول/تابستان ۱۳۹۸
لیتوگرافی، چاپ و صحافی..... سازمان چاپ اِسرائ
شمارگان..... ۱۰۰۰ نسخه
قیمت..... ۵۵۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN: 978-600-8542-26-1

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلّم، معلّم ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

فهرست

سخن مؤسسه	۱۷
پیشگفتار	۱۹
مقدمه	۲۳

فصل اول: کلیات / ۲۷

۱. مفهوم‌شناسی	۲۷
۱-۱. تعریف لغوی غنا	۲۸
الف) تعریف غناء به صوت	۲۸
ب) غناء؛ نوعی از سماع	۳۰
ج) غناء؛ رفع و بلند کردن صدا	۳۱
د) غناء؛ تحسین و ترقیق قرائت	۳۲
ه) غناء؛ مدّ و ترجیع صوت	۳۳
و) غناء؛ صوت مطرب	۳۴
ز) غناء؛ صوت مطرب مشتمل بر ترجیع	۳۴
ح) موکول نمودن تعریف به تشخیص عرفی	۳۵
جمع‌بندی	۳۵

- ۲-۱. تعریف اصطلاحی غناء ۳۸
- ۳-۱. بررسی ارتباط ترجیع و اطراب ۴۴
- الف) اقسام اطراب ۴۶
- ب) لزوم شدت حزن و سرور در اطراب ۴۸
- ج) ملاک بودن طرب شخصی یا نوعی ۵۰
- د) معانی طرب شأنی و فعلی ۵۴
- و) بررسی وجود قید لهو در تعریف اطراب ۵۵
- جمع بندی ۵۶
- ۴-۱. کاربردهای محوری در عنوان غناء ۶۳
- ۵-۱. کاربرد واژه غناء در روایات ۶۴
- ۶-۱. غناء؛ صوت انسانی یا غیرانسانی ۶۸
- ۷-۱. مطلق یا نسبی بودن غناء ۷۱
- ۸-۱. امکان تغییر مصادیق اطراب بر اساس شرایط زمان ۷۷
- ۹-۱. تأکید بحث حاضر بر ارتکازات لغوی ۷۸
- ۱۰-۱. غناء؛ کیفیت عارض بر صوت یا محتوا ۷۸
- ۱۱-۱. موسیقی عام و خاص ۸۳
۲. پیشینه ۸۴
- ۱-۲. پیشینه عام ۸۶
- الف) ارتباط موسیقی با سنن الهی و غیر الهی جوامع مختلف ... ۸۶
- ب) ریاضی ۸۷
- ج) فلسفه ۸۸
- د) روان پزشکی ۹۰
- ۲-۲. پیشینه فقهی ۹۱

- الف) فقهای اهل سنت ۹۱
 ب) فقهای شیعه ۹۲

فصل دوم: ادله حرمت غناء / ۹۵

۱. آیات ۹۵
۱. وجوب اجتناب از قول زور ۹۶
- ۱-۱. تطبیق «قول زور» بر غناء در روایات ۹۷
- ۱-۲. ظهور «اجتنبوا» در الزام ۱۱۴
- ۱-۳. اجتنبوا فعل امر یا نهی ۱۱۵
- ۱-۴. مفردات آیه ۱۱۶
- ۱-۵. تعارض بدوی بین ظهور و اطلاق ۱۳۱
- ۱-۶. موضوعیت قول یا زور ۱۳۸
- ۱-۷. چگونگی تطبیق قول زور بر غناء ۱۳۹
۲. آیه اجتناب از حضور در «زور» ۱۶۷
- ۱-۲. روایات ۱۶۷
- ۲-۲. بررسی ظهور آیه در الزام ۱۷۱
- ۲-۳. معنای شهادت ۱۷۲
- ۲-۴. شباهت و تفاوت ﴿لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ﴾ با آیه پیشین ۱۸۲
- ۲-۵. دلالت التزامی آیه بر حرمت غناء ۱۸۴
- ۲-۶. تعیین حکم غناء به کمک روایات ۱۸۶
- ۲-۷. جمع‌بندی ۱۸۷
۳. آیه مرور کریمانه از کنار لغو ۱۸۸
- ۳-۱. نبودن روایت معتبر در تطبیق لغو بر غناء ۱۸۸

- ۲-۳. تفاوت این آیه با دو آیه قبل ۱۸۹
- ۳-۳. مفردات آیه ۱۸۹
- ۳-۴. ظهور آیه در حرمت ۲۰۲
- ۳-۵. مطلق بودن «مَرَّوْا کَرَامًا» ۲۰۴
- ۳-۶. جمع‌بندی ۲۰۴
۴. آیه اشتراء حدیث لهو ۲۰۶
- ۴-۱. شأن نزول آیه ۲۰۷
- ۴-۲. تطبیق لهو الحدیث بر غناء ۲۰۸
- ۴-۳. مفردات آیه ۲۱۳
- ۴-۴. جمع‌بندی ۲۴۴
۵. آیه اعراض مؤمنان از لغو ۲۴۸
- ۵-۱. معنای لغو ۲۴۹
- ۵-۲. نسبت «لهو» و «لغو» ۲۴۹
- ۵-۳. تفاوت مصادیق «لغو» در نگاه شرعی با نگاه عرفی ۲۵۰
- ۵-۴. بررسی ظهور آیه در حرمت ۲۵۱
۶. آیه ﴿رَوُّ اَنْتُمْ سَامِدُونَ﴾ ۲۵۴
- ۶-۱. استدلال اول: سمود به معنای غناء ۲۵۴
- ۶-۲. استدلال دوم: سمود به معنای لهو ۲۵۶
۷. آیه ندای شیطان ۲۵۶
- ۷-۱. استدلال به آیه شریفه برای استنباط حکم غناء ۲۵۷
۸. آیه لهو و لعب نبودن خلقت آسمان‌ها و زمین ۲۵۹
- ۸-۱. استدلال به روایت ذیل آیه شریفه ۲۶۰
۹. جمع‌بندی آیات ۲۶۴

۲. روایات ۲۶۸
- ۱-۲. روایات بیانگر پیامدهای منفی غناء ۲۶۹
- الف) صحیحہ زید الشحام ۲۶۹
- ب) روایت ابی اسامه ۲۷۳
- ج) روایت ابراهیم بن محمد المدنی ۲۷۹
- د) روایت حسن بن هارون ۲۸۱
- ه) روایت شیخ صدوق ۲۸۲
- ۲-۲. روایات دال بر حرمت غنا با دلالت التزامی ۲۸۳
- الف) صحیحہ معمر بن خلاد ۲۸۴
- ب) صحیحہ محمد بن مسلم ۲۸۸
- ج) صحیحہ یونس بن عبدالرحمان ۲۸۹
- ۳-۲. روایات بیانگر افعال مذموم ۲۹۶
- الف) روایت عیون اخبار الرضا علیه السلام ۲۹۶
- ب) روایت عبدالله بن عباس ۳۰۰
- ج) روایت دیلمی ۳۰۵
- د) روایت دوم دیلمی ۳۰۷
- ه) روایت جابر بن عبدالله ۳۰۸
- ۴-۲. روایات سحت بودن اجر مغنیه ۳۰۹
- الف) صحیحہ ابراهیم بن ابی البلاد ۳۰۹
- ب) توقیع محمد بن عثمان ۳۱۰
- ج) مرفوعه ابراهیم بن ابی البلاد ۳۱۱
- د) روایت وشاء ۳۱۲
- ه) روایت طاظری ۳۱۳

- ۳۱۳ جمع بندی
 ۳۱۴ ۵-۲. جمع بندی ادله حرمت غناء

فصل سوم: بررسی ادعای جواز غناء/ ۳۱۷

- ۳۱۸ ۱. تفاسیر کلام مرحوم فیض در مورد غناء
 ۳۱۸ ۱-۱. تفسیر اول از کلام مرحوم فیض
 ۳۲۱ ۲-۱. تفسیر دوم از کلام مرحوم فیض
 ۳۲۳ ۲. ثمره دو تفسیر
 ۳۲۴ ۳. دلایل مطرح در مورد جواز غناء
 ۳۲۴ ۱-۳. عدم اطلاق ادله حرمت غناء
 ۳۲۵ ۲-۳. انصراف
 ۳۲۷ ۳-۳. روایات
 ۳۲۷ ۱. صحیحه ابی بصیر
 ۳۳۶ ۲. روایت علی بن جعفر
 ۳۴۱ ۳. روایت ابی بصیر
 ۳۴۷ ۴-۳. جمع بندی ادله جواز غناء

فصل چهارم: استثنائات حرمت غناء/ ۳۴۹

- ۳۴۹ ۱. عروسی
 ۳۴۹ ۱-۱. دلایل
 ۳۴۹ ۱. روایت ابی بصیر
 ۳۵۰ ۲. صحیحه ابی بصیر
 ۳۵۵ ۳. صحیحه دوم ابی بصیر

۴. روایت علی بن جعفر..... ۳۵۸
۵. جمع‌بندی ۳۶۱
- ۲-۱. محدوده استثنا اول..... ۳۶۲
۱. اختصاص حکم به مجالس زنانه..... ۳۶۲
۲. اختصاص به مجلس عروسی ۳۶۵
۳. حدود عدم اختلاط ۳۶۵
۲. عید فطرو قربان و مطلق مواقع سرور..... ۳۶۸
- ۱-۲. روایت علی بن جعفر..... ۳۶۹
- ۲-۲. نکات تکمیلی در مورد استثنای اعیاد مذهبی..... ۳۷۸
۱. عمومیت جواز غنای اعیاد برای مردان و زنان..... ۳۷۸
۲. عدم جواز محرمات دیگر در اعیاد مذهبی..... ۳۷۸
۳. آواز برای حرکت شتر..... ۳۷۹
۱. روایت عامه ۳۸۰
۲. موثقه سکونی ۳۸۰
۴. قرائت غنائی قرآن..... ۳۹۵
- ۱-۴. آداب قرائت قرآن ۳۹۷
۱. ثواب قرائت قرآن از حیث کمیت..... ۳۹۷
۲. ثواب قرائت قرآن از حیث کیفیت..... ۴۰۱
- ۲-۴. بررسی استحباب حسن صوت ۴۰۴
- دلایل استحباب ۴۰۴
- جمع‌بندی..... ۴۱۲
- ۳-۴. حکم تغنی به قرآن بدون لحاظ روایات خاص ۴۱۳
- ۴-۴. حکم تغنی به قرآن با لحاظ روایات خاص ۴۱۷

- ۴۱۷ ۱. دلایل جواز
- ۴۳۹..... ۲. محدوده صوت حسن جایز در قرائت قرآن
- ۴۴۲..... جمع‌بندی حکم تغنی به قرآن
- ۴۴۳ ۵. غناء در مراثی و عزاداری‌ها
- ۴۴۴..... ۱-۵. دلایل جواز
- ۴۴۴..... ۱. مطلقات وارد شده در استحباب عزاداری و نوحه‌سرایی
- ۴۴۷ ۲. سیره متشرعه
- ۴۴۷ ۲-۵. خارج بودن صوت مطرب حزن‌آور از ادله حرمت غناء
- ۴۴۹.. فقدان دلیل خاص برای جواز غناء در موالید معصومین علیهم‌السلام

فصل پنجم: فروع/۴۵۱

- ۴۵۱ ۱. غناء؛ موضوع حکم یا مشیربه واقعیتی دیگر
- ۴۵۳ ۲. غناء؛ وصف عارض بر صوت یا صوت و محتوا
- ۴۵۴..... ۱-۲. دو احتمال موجود
- ۴۵۴..... الف) غناء؛ وصف صوت
- ۴۵۵..... ب) غناء؛ وصف صوت و محتوا
- ۴۵۵..... ۲-۲. دیدگاه برگزیده
- ۴۵۷ تبصره
- ۴۵۸ ۳. نسبت ترجیح با صوت حسن
- ۴۶۱ ۴. اخذ اطراب در مفهوم غناء
- ۴۶۲..... ۱-۴. معنای اطراب
- ۴۶۴..... ۲-۴. خارج بودن طرب ناشی از حزن از قدر متیقن غناء
- ۴۶۶..... ۳-۴. مساوی نبودن شادی ناشی از طرب با شادی شهوانی

- ۴-۴. شأنی یا فعلی بودن اطراب ۴۶۸
- ۴-۵. مطلق یا نسبی بودن اطراب ۴۷۶
۴۸۰. آهنگ‌ها و سرودهای جنگی و ورزشی ۴۸۰
۴۸۲. غناء؛ صوت مرجع مناسب مجالس لهو و لعب ۴۸۲
۴۸۶. بررسی محدود بودن غناء به صوت انسان ۴۸۶
۴۸۷. غناء؛ همراه آلات یا بدون آلات ۴۸۷
۴۸۸. حرمت چاپ محتوای سرودهای غنائی ۴۸۸
۴۸۹. حرمت آموزش و یادگیری غناء ۴۸۹
۴۹۱. حرمت ضبط و پخش غناء ۴۹۱
۴۹۴. حرمت استماع غناء ۴۹۴
۴۹۴. الف) ادله حرمت غناء ۴۹۴
۴۹۶. ب) اولویت صحیحہ حماد بن عثمان ۴۹۶
۴۹۶. ج) سیره ۴۹۶
۴۹۷. د) روایات خاص ۴۹۷
۱۳. بررسی کبیره بودن سماع و استماع غناء ۵۰۷
- تفاوت سماع و استماع ۵۱۰
۱۴. حرمت تشویق خواننده آوازهای غنائی ۵۱۲
- الف) قواعد عامه ۵۱۲
- ب) دلیل خاص: صحیحہ حماد بن عثمان ۵۱۴
۱۵. حضور در مجلس غناء ۵۲۰
- الف) قواعد عامه ۵۲۱
- ب) آیات ۵۲۸
- ج) روایات خاص ۵۳۲

- ۵۴۶..... جمع‌بندی روایات حضور در مجلس غناء
- ۵۴۷ جمع‌بندی ادله حضور در مجلس غناء
- ۵۴۹..... استماع درونی و بیرونی
- ۵۵۰ ۱۷. بررسی شرط بودن وجود مستمع در حرمت غناء
- ۵۵۱ احتمالات مطرح در مورد شرط بودن حضور مستمع
- ۵۵۱ احتمال اول: شرط نبودن وجود مستمع
- ۵۵۱ احتمال دوم: شرط بودن استماع به صورت اجمالی
- ۵۵۲... احتمال سوم: شرط بودن استماع فردی غیر از خواننده غناء
- ۵۵۲..... جمع‌بندی سه احتمال
- ۵۵۲..... ۱۸. موسیقی درمانی
- ۵۵۵ ۱۹. صدق غناء برآهنگ‌های تولید شده با آلات موسیقی
- ۵۵۶..... ۲۰. حرمت مطلق اعمال طرب‌انگیز
- ۵۵۸ ۲۱. حکم درآمد حاصل از طریق غناء
- ۵۵۸ ۲۱-۱. دلایل
- ۵۵۹..... الف) قاعده عامه
- ۵۵۹..... ب) ادله خاص
- ۵۶۱ ۲۱-۲. نکاتی درباره درآمد حاصل از غناء
- ۵۶۱..... ۱. بررسی تلازم بطلان معامله با حرمت صیغه و تصرف در ثمن
- ۵۶۴..... ۲. درآمد حاصل از مستثنیات غناء مانند عروسی‌ها
- ۵۶۴... ۳. شمول حکم حرمت نسبت به درآمدهای مختلف حاصل از غناء
- ۵۶۵..... ۴. درآمد حاصل از غناء بدون عقود شرعی
- ۵۶۷ ۵. درآمد برگزارکنندگان مراسم غناء
- ۵۶۹..... ۶. صرف درآمد حاصل از غناء برای کمک به نیازمندان

۷. جوایز اعطا شده به مستمعان غناء..... ۵۷۱
۲۲. حکم ساخت، نگهداری و استفاده از آلات موسیقی..... ۵۷۲
- ادله..... ۵۷۴
- مقام اول: استفاده از آلات موسیقی مصداقی از لهُو و لَعِب..... ۵۷۴
- مقام دوم: روایات استعمال آلات موسیقی..... ۵۷۶
۲۳. حرمت استماع اصوات تولید شده با آلات موسیقی..... ۶۴۴
- ۱-۲۳. ملازمه بین حرمت استعمال آلات و حرمت استماع..... ۶۴۴
- ۲-۲۳. روایات استماع آلات موسیقی..... ۶۴۶
۱. مرسله عوالی اللالی..... ۶۴۶
۲. مرسله دشتکی..... ۶۴۷
۳. روایت پدرانس بن محمد..... ۶۴۷
- جمع‌بندی روایات..... ۶۴۸
- ۲۳-۳. اجماع..... ۶۴۸
۲۴. ساخت آلات موسیقی..... ۶۴۹
۲۵. نگهداری آلات موسیقی..... ۶۵۰
۲۶. خرید و فروش آلات موسیقی..... ۶۵۲
۲۷. درآمد حاصل از آلات موسیقی..... ۶۵۳
۲۸. آموزش و یادگیری نواختن آلات موسیقی..... ۶۵۳
- ادله..... ۶۵۳
- الف) روایات..... ۶۵۴
- ب) قواعد عام..... ۶۵۶
- جمع‌بندی..... ۶۵۹
۲۹. حکم هلله..... ۶۶۰

۳۰. همخوانی زن و مرد و استماع صدای بانوان ۶۶۱
- گزاره‌های فقهی ۶۶۳
- کتابنامه ۶۷۳
- نمایه‌ها ۶۹۰
- نمایه آیات ۶۹۰
- نمایه اشخاص ۶۹۶
- نمایه اصطلاحات ۷۰۶

سخن مؤسسه

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دو چندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد، و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مجاهدت علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، آنگاه به اثبات می‌رسد که در نظر داشت؛ اولاً، تحولاتی جدید در مجموعه دانش بشری، به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً، زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت در علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است؛ ثالثاً، شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت بخشیدن به فعالیت‌های علمی - حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«مؤسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و ریاست عالی استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله آغاز کرده است، در عین تأکید

براصالت‌های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی‌های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت‌های خود را «پژوهش در زمینه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف، بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب نظر در عرصه فقه‌های نو و فلسفه‌های مضاف و نظام‌سازی اسلامی» و «جمع‌آوری، تنظیم و نشر آثار ریاست عالی مؤسسه» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد.

کتاب گرانسنگ «مکاسب» اثر خاتم‌المجتهدین شیخ مرتضی انصاری رحمته‌الله، در طول سالیان متمادی، مورد شرح و حاشیه‌نگاری فقهای شیعه قرار گرفته و این کتاب که به حق نماینده اوج اتقان و نضج‌یافتگی فقاقت در مکتب تشیع است، محور بحث‌های خارج فقه حوزه علمیه بوده است. مجموعه حاضر، تقریر درس‌های خارج فقه استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله است که طی هشت سال تحصیلی (از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۳) در حوزه علمیه قم ارائه شده و علاوه بر انعکاس ابداعات و نوآوری‌های حضرت استاد در خلال مباحث «مکاسب محرمه» در نظم و تبویب نوع چهارم از انواع مکاسب محرمه (التکسب بالافعال المحرمه) ساختاری بدیع را پیشنهاد و عرضه نموده است.

مؤسسه بر خود لازم می‌داند از حضرت استاد علیرضا اعرافی رحمته‌الله که پس از ارائه دروس، در ادامه مراحل مختلف تقریر دروس، ارزیابی تقریرات را صبورانه ادامه دادند، تشکر نماید و از تلاش‌های آقای محمد آزادی به خاطر تقریر این کتاب تقدیر نموده و قبول زحمت حجت الاسلام احمد عابدین‌زاده در مدیریت گروه تقریرات فقهی و حجت الاسلام تقی مهری در نظارت و ارزیابی این اثر را ارج نهی.

امید است صاحب‌نظران و اندیشوران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده خود بهره‌مند سازند.

پیشگفتار

مکاسب، یکی از کتاب‌های فقهی است که احکام معاملات را بیان می‌کند. بخشی از این کتاب برای بررسی معاملات حرام است که با عنوان مکاسب محرّمه از دیگر بخش‌ها متمایز می‌شود. مباحث این بخش از جهات گوناگون اهمیت دارد؛ از جمله مطرح شدن موضوعاتی مانند غیبت و کذب که فقها در ابواب دیگر فقهی به آن‌ها نمی‌پردازند. این امر سبب تنقیح مسائل مهمی در این کتاب می‌شود. شاید از این رو است که چینش و ساختار کتاب مکاسب محرّمه در کتاب‌های فقهی یکسان نیست و بخش‌بندی‌های گوناگونی مشاهده می‌شود. مشهورترین بخش‌بندی از محقق حلّی رحمته الله علیه است. وی مکاسب حرام را به پنج نوع تقسیم کرده است: اعیان نجس؛ معامله با اعیانی که به سبب حرمت غایتشان، حرام شده‌اند؛ اعیان فاقد منفعت؛ تکسّب با کارهای حرام و تکسّب با واجبات.

پس از وی، فقهای بسیاری از روش او پیروی کرده‌اند. شیخ مرتضی انصاری رحمته الله علیه بر اساس همین تقسیم‌بندی توانسته یکی از دقیق‌ترین آثار خویش در فقه استدلالی را پدید بیاورد. کتاب *المکاسب* وی در کانون توجه قرار گرفته است و شروح و حواشی بسیاری بر آن نگاشته‌اند؛ حتی امروزه نیز برخی از فقها آن

را محور دروس خارج خود قرار می دهند.

استاد آیت الله اعرافی رحمته الله از فقیهانی است که چندین سال تدریس درس خارج خود را به بحث مکاسب محرّمه اختصاص داده است. او در تقسیم اساس مکاسب از روش شیخ انصاری رحمته الله پیروی کرده و در جزئیاتش نوآوری هایی پدید آورده است. این نوآوری ها افزون بر انسجام بخشیدن به مباحث کتاب، می تواند زمینه ساز ایجاد ابواب فقهی جدیدی شود. از همین رو، گروهی از شاگردان ایشان به تقریر دروس خارج فقه مکاسب محرّمه ایشان همت گماشتند.

همان گونه که اشاره شد، در این کتاب، نوآوری هایی در طرح مباحث و بیان آن ها رخ داده است. این کتاب مزیت هایی بر دیگر کتاب هایی دارد که درباره مکاسب محرّمه نگاشته شده اند. برخی از این مزیت ها به شرح ذیل است:

۱. در این کتاب، نوع اول (اعیان نجس) به دو قسم حیوانات و غیر حیوانات تقسیم شده و تکسّب با حیوانات در مجلد جداگانه ای آمده است. این تقسیم موجب انسجام بیشتر مطالب و زمینه ساز ایجاد باب فقهی جدیدی به نام «تکسّب با حیوانات» و «احکام حیوانات» می شود.

۲. عناوین نوع چهارم در مکاسب شیخ انصاری رحمته الله به صورت الفبایی تنظیم شده اند؛ ولی در این کتاب بر اساس موضوعات به هفت گروه تقسیم شده اند. این تقسیم مزیت هایی دارد؛ از جمله این که مطالب هر گروهی منسجم می شود و قواعد کلی آن ها به دست می آید؛ از این رو هر گروهی می تواند یک باب فقهی تشکیل دهد. البته این تقسیم، عقلی نیست و گروه ها و عناوین آن ها افزایش پذیرند. این گروه ها عبارت اند از:

الف) محرّمات آداب تجارت: این گروه شامل عنوان های حرامی است که در تجارت از آن ها نهی شده و عبارت اند از: تطئیف، غش و نجش.

ب) محرّمات علوم: این گروه به دو دسته عناوین مربوط به حوزه نشر و

علوم غریبه تقسیم می‌شود. عناوین حوزه نشر، «حَقِّ تَأْلِيفِ، کتب ضلال و بیع مصحف» و عناوین علوم غریبه، «تنجیم، سحر و قیافه» اند.

ج) محرمات هنر: این گروه شامل عناوینی می‌شود که به جنبه زیبایی‌خواهی انسان مربوط می‌شوند و عبارت‌اند از: تزیین، پوشیدن ابریشم و طلا توَسُّطِ مردان، حلق لَحِیه، تصویر و غنا. عنوان تزیین در مکاسب محرمه متداول، بحث نشده و تنها مواردی از محرمات آن مثل تدلیس ماشطه مطرح شده است؛ ولی در این کتاب با طرح عنوان تزیین، نخست اصل استحباب تزیین ثابت شده، سپس محرمات آن به طور کامل بحث شده است.

د) محرمات روابط میان‌فردی: این گروه شامل عناوینی است که به حوزه عام روابط اجتماعی میان انسان‌ها مربوط می‌شوند. البته برخی از عناوین روابط میان‌فردی در حیطه‌های خاصی مانند سیاست و اقتصاد مطرح می‌شوند. از این عناوین ذیل باب فقهی مربوط بحث می‌شود. در این جاقط عناوینی مطرح می‌شوند که در همه حوزه‌های اجتماعی کاربرد دارند. عناوین این بخش عبارت‌اند از: سب مؤمن، نمیمه، نیاحه، تشبه به جنس مخالف، تشبیب، قیادت، غیبت و کذب.

ه) محرمات سیاست: عناوینی در این گروه مطرح شده‌اند که به محرمات روابط مکلف با سلاطین جور مربوط می‌شوند و عبارت‌اند از: قبول ولایت از طرف سلطان جور، معونة الظالمین، معامله جوایز سلطان جور و معامله خراجیات سلطان جور.

و) محرمات ورزش و بازی: در این گروه عناوین مربوط به بازی و سرگرمی مطرح می‌شوند که عبارت‌اند از: لهو و لعب و قمار.

ز) محرمات روابط اداری: در این گروه عناوین حرام روابط اداری مطرح می‌شوند که عبارت‌اند از: رشوه، اختلاس، رانت خواری و پورسانت. در مکاسب محرمه متداول، از میان عناوین این گروه فقط رشوه مطرح می‌شود و عناوین دیگر

از ابداعات این کتاب است.

۳. در هریک از عناوین، پس از بررسی ادله و استنتاج حکم، فصلی به فروع آن عنوان اختصاص یافته است. اهمیت این بخش از آن جهت است که در بسیاری موارد، فروع جدید و مورد ابتلایی وجود دارند که در سایر کتب متداول فقهی بحث نشده‌اند.

۴. شیوه نگارش تقریرات بدین شکل است:

پیش از بررسی ادله هریک از عناوین، ابتدا مفهوم‌شناسی و پیشینه فقهی و فراقه‌ی آن عنوان مطرح شده تا موضوع شناسانده و محدوده بحث مشخص شود. سپس ادله نقل شده‌اند. در این بخش، ابتدا بررسی سندی و دلالتی هریک از ادله بیان شده و در پایان، جمع‌بندی کلی و بیان نظر مختار آمده است. آن‌گاه فروع عنوان به همان شیوه کلی (مفهوم‌شناسی، بیان پیشینه فقهی و فراقه‌ی، بیان ادله، بررسی سندی و دلالتی ادله و جمع‌بندی کلی) آمده است.

مجلد پیش رو، جلد هفتم این کتاب است که عهده‌دار بحث غنا از سری بحث‌های محرمات هنر است. این بحث را آقای محمد آزادی با نظارت حجت‌الاسلام محمدتقی مهری تقریر کرده است.

گفتنی است که نظارت و راهنمایی استاد آیت‌الله اعرافی در تقریر همه مجلدات روشنگرراه ما بوده است. در پایان از همه عزیزانی که در فراهم آمدن این اثر، ما را یاری کردند تشکر می‌کنیم: استاد محترم آیت‌الله اعرافی رحمته‌الله همکاران گروه تقریر، به‌ویژه آقای محمد آزادی، حجت‌الاسلام تقی مهری (ناظر پروژه)، احمد رضانی (ویراستار)، حمید بهرامی (صفحه‌آرا) و همکاران محترم در مؤسسه اشراق و عرفان، به‌ویژه حجت‌الاسلام سید نقی موسوی.

گروه تقریرات فقهی مؤسسه اشراق و عرفان

مقدمه

آوازخوانی و موسیقی، یکی از پدیده‌هایی است که از آغاز خلقت بشر در بخش‌های گوناگونی از زندگی انسان مرسوم بوده است. انسان در شادی و غم، در عبادت و تفریح، در بزم و رزم، از موسیقی و آوازخوانی استفاده می‌کند و این پدیده اجتماعی در اکثر جوامع انسانی، سابقه‌ای طولانی دارد.

موسیقی و آوازخوانی، برای بشر آن‌چنان اهمیت داشت که موضوع علوم مختلفی مانند ریاضی، فلسفه، فقه، اخلاق و هنر قرار گرفت و از جنبه‌های گوناگون به آن توجه شد. این پدیده، مانند بسیاری از پدیده‌های دیگر بشری، علاوه بر امور متعارف و سودمند در امور غیر متعارف و ناپسند نیز استفاده شد. از دیرباز، موسیقی و آوازخوانی به شکل‌های غیر متعارف و غنایی به ابزاری برای سرگرمی، تفریح و لذت‌خواهی بشر تبدیل شد. این نوع از موسیقی و آوازخوانی، مورد نکوهش ادیان، متفکران و فلاسفه قرار گرفت و در دین مبین اسلام نیز آیات و روایات مختلفی در نهی از این نوع موسیقی بیان شد؛ از این رو، فقیهان مسلمان، بخشی از تلاش‌های فقهی و استنباطی خویش را به بررسی احکام موسیقی و آوازخوانی اختصاص دادند و برای تعیین حدود، احکام و استثنائات غناء، موسیقی و آوازخوانی به تفکر و اجتهاد در ادله شرعی پرداختند.

کتاب حاضر، تقریر دروس خارج حضرت آیت الله اعرافی درباره «غناء و موسیقی» است که در ادامه سلسله دروس مکاسب محرمه ایراد شده است. شیخ انصاری رحمته الله بحث غناء را یکی از کارهای حرام ذیل نوع چهارم مکاسب محرمه مطرح کرده است. با تنظیم جدید عناوین نوع چهارم، غناء بعد از تزئین، پوشیدن طلا و ابریشم توسط مردان، حلق لویه، مجسمه و نقاشی در زیر مجموعه محرمات هنر قرار گرفته و یک مجلد از کتاب مکاسب محرمه را به خود اختصاص داده است. در این اثر، ضمن مفهوم شناسی غناء، ادله مختلف مرتبط با غناء و موسیقی بررسی شده و احکام فقهی مرتبط با این پدیده، استنباط و استخراج گردیده است.

این کتاب از پنج فصل تشکیل می شود:

در فصل اول که به بررسی کلیات اختصاص دارد، مفهوم شناسی و پیشینه فقهی و فراقه غناء بیان شده است.

در فصل دوم، ادله حرمت غناء، بررسی آیات و روایات مرتبط و احکام غناء بررسی می شود.

فصل سوم به بررسی ادله ای که برای جواز غناء بیان شده، اختصاص دارد.

در فصل چهارم، استثنائاتی برای حرمت غناء، ذکر می گردد و با بررسی ادله، صحت استثنا یا عدم صحت آن، در هر مورد تبیین می شود.

فصل پنجم به بررسی فروع غناء اختصاص دارد. در این فصل، احکام اموری مانند تعلیم و تعلم غناء، اجر مغنی، استماع غناء و حضور در مجلس غناء بررسی می گردد.

در پایان، لازم است که از حضرت آیت الله اعرافی رحمته الله به سبب بیان متقن و کامل دروس غناء و بیان رهنمودهای مهم در سیر تقریر کتاب تشکر نمایم.

همچنین بایسته است از جناب حجت الاسلام تقی مهری قدردانی کنم؛ زیرا زحمت نظارت بر این اثر را بر عهده داشتند و با راهنمایی‌ها، پیشنهادها و دقت‌های علمی و ادبی خویش، به اتقان و حسن انجام این اثر، کمک شایانی نمودند.

قطعاً بدون همکاری سایر دست‌اندرکاران مؤسسه اشراق و عرفان، به‌ویژه جناب حجت الاسلام احمد عابدین‌زاده، امکان تقریر اثر حاضر مهیا نمی‌شد؛ از این رو، از تمام این عزیزان برای زحماتشان، سپاسگزارم.

محمد آزادی